

először a hűvös támlás diványra
először akkor így együtt veled te
vetkőztél nem én vetkőztettelek le
már elvált asszony s még merő szemérem
nyár volt és mégis túlságos fehéren
sütött rám nagy formáival a tested
füsttelenül egyetlen lánggal égett
huszonhét évem huszonhárom évéd
nem húztad fel ahogy más nők a térded
de elhagyott csak elhagyott szemérmed
tudtam erőszakos nőstényszagodban
ott van édes megváltatásom ott van
hogy itt hogy most hogy végre-valahára
fekete-üszkös időm lánggra lobban
s verejtékes testem reszketni kezdett
nagy nyár színe szerelem színe sárga

Gábor Miklós

ROSSZKEDVÜNK ÉVE: 1955 (I)

A szilveszter-

éjfélt otthon köszöntjük, együtt a család. Így kezdődik 1955-ös naplóm. Most 1996-ot írunk. Ennek a naplónak a segítségével próbálok emlékezni negyven évvel ezelőltre. Egy rosszkedvű évből egy rosszkedvű évre. Vagy... majd kiderül. Amit szó szerint idézek a régi naplóból, azt írjuk *dőlt* betűvel. Így: *Később aztán Saskiával kettesben átgyalogunk a Parlamentbe.* Igen. Havazott. Saskia kis szatyorban hozta estélyi cipőjét. Emlékszem, míg a hideg földszinti ruhatárban, az impozáns lépcső tövében lábbelijét cserélte, csizmát a topánra, egy vidám tábornok és felesége boldog új évet kívánt nekünk, és mi derűsen viszontkivántuk, Saskia is igyekezett bájosan mosolyogni a „közönségre” onnan lentről, ahol éppen térdére préselt, elszorult gigával veszkődött báli cipője gombján vagy csatján. A ruhatáros nénik is mind szeretettel mosolyogtak ránk a pultjuk mögül, a sűrűn fogasra akasztott télikabátok és bundák teremtette meleg fészükből. A magasból, a kupolaterem felől távolian szólt a tánczene. Ahogy feljebb és feljebb haladtunk az ünnepélyes lépcsőn, ahogy mindjobban kitárultak az egymásba nyíló toronymagas termek, és ahogy közeledett és erősödött a zene, felvonulásunk a lépcsőn mind ünnepélyesebb lett, és ettől mind nevetésesebb, hisz jó, itt minden ünnepélyes volt, de én ezt az egész ünnepélyességet nevetéseseznek találtam, csak diszlet volt ez, csak utánzat, a középkor, a történelem s a haza utánzata (bezzeg Prága!, gondoltam irigységgel a másik város hiteles belvárosára és komor székesegyházára), mint ahogy már az a valaha volt diszmagyar is utánzat volt a hajdani képviselőn, aki az ezeréves

haza ünnepén honfoglaló ősei kacagányának mását kanyarítva vállára elsőnek vonult fel ezen a lépcsőn. Most azonban, itt, ezen a szilveszteri ünnepségen, ameddig csak a lépcső tetejére érve elláttunk a tarka termekben nyüzsgő, táncoló sokaságon, itt senki se volt díszmagyarban, mindenki feketében volt, a nők is dupla soros fekete vagy sötétkék kosztumben, mint a titkárnők az előszobákban, a cifra és színes, az aranyozott, piros és égszínkék falak közt az ország, a haza meghívott nagyjainak tömege ez évben fekete meg sötétkék és dupla soros volt, mintha szakszervezeti gyűlések elnökségeiből válogatták volna össze, egy új, a történelemnek a jelenben éppen érvényes illemszabálya szerint, és ebbe a spártai, fekete-fehér társaságba toppant be egyszerre Saskia, tavaszi levélzöldben, ragyogón, ropogó alsószoknyáktól ringó, meztelen vállú, tündéris nejlon estélyi ruhában, amelyet az argentinai filmfesztiválon láttam először, beléptünk, s ebben a sötét tömegben egyszerre ott világított Saskia, az ő kisestélyijében, minden történelmi vonatkozás nélkül, nejlonban, modernül, az egyetlen színes folt, azonnal a központban. Én talán egy pillanatra zavarba is jöttem, de Saskia azonnal felfogta, szinpadí ösztöne biztonságával érzékelte, hogy a derék szocialista előkelőségek természetesnek találják, ha a *színésznő* ilyen más, ilyen szépen színes, *csak* ezt veszik természetesnek, csak azt, ha színes, mint egy törökverő a középkorból, mint ahogy az oszlopfők magasában a középkori harcosok meg királyok is színesek és fényesek voltak a villanyfényben, mint gyerekkorom csillogó karácsonyi ólomkatonái. Ha Saskia is feketében van, azt mondják: „Ez az a színésznő, hogy is hívják? Na, miben is játszott?” – vagy éppen észre se veszik, így pedig megcsodálták, részegek kiabálták felénk: „A legkedvesebb művészpár!” és engem azonnal meg is kért egy úr, hogy táncoltassam meg elfogultan mosolygó nejét, akinek, mint mondta, én vagyok az ideálja. Engedelmeskedtem. Az ország színe-java volt itt, sztahanovisták, Kossuth-díjasok, funkcionáriusok és akadémikusok, mindenki, aki *számít*. Horvaiék és Sarkadiék társaságához csatlakoztunk. Éppen parfét ettünk, amikor feltűnt a szintén sötétbe öltözött tömzsi házaspár, Rákosi és tatár neje. Valahogy hasonlítottak, talán mert mintha mindkettejük anatómiájából kifelejtette volna a Teremtő a nyakcsigolyákat, mindketten a két válluk közti völgyben, válluk magasságánál valamicskével lejjebb hordták a fejüket. Előrehaladtában Rákosi mindenkivel kezelt, aki útjába akadt, mi is sorra kerültünk, engem nem tudta, hová tegyen, de Saskiának azt mondta: – Nagyon jó volt az ÉN ÉS AZ ÖREGAPÁM című filmben. – Mármost a film címe ÉN ÉS A NAGYAPÁM volt. Rákosi talán megszokta – foglalkozási ártalom –, hogy népiesen beszél, így lett *öregapám* *nagyapám*ból, de az is lehet, hogy ez az „öregapám” a „nagyapám” helyett, ez csak a vezér vidéki gyerekkorának maradványa volt, talán egyéniségének váratlanul őszinte, családi modorossága, amelynek létéről ő maga nem is tudott, a derék zsidó család hajdanában, otthon, a, ha jól tudom, felvidéki (vagy délvidéki?, nem készültem) falucsukában, a papele és a mamele természetesen éppoly népiesen beszélte a magyart, mint mindenki a vidéken, és talán ennek a jövőből mit sem sejtő paraszt-zsidó családnak köszönhető, hogy a vezér e népies bakijában volt valami csaknem rokonszenves. – Csak attól rettegetem közben, hogy fényképet csinálnak rólunk – sügta Saskia, amikor Rákosi továbblépett. Sarkadi sottogva mesélte, hogy a Rákosi nyomán épp bevonuló Farkas Mihály, a „ferde orrú kis Napóleon”, ahogy nevezte, a napokban meghirdette, hogy „az újságírófrontot már áttörtük, át fogjuk törni az írófrontot is”, és hogy „a kultúrfronton nem a baloldali, hanem a jobboldali veszély ellen kell küzdenünk”. *Imre keskeny véngyerek-arca szomorú volt, kopasz koponyáján csak a füle mögül csüngött a nyakába hosszúra nőtt haja, rendetlenül, mint a hínár, mondja róla a naplóm.* Felesége, Lili tiltá-

kozott a komolyságaink ellen, most nem kell a súlyos kérdésekkel foglalkozni, szól ránk vidám szigorral, tenni úgyszincs mit, legfeljebb tönkremehetünk, szidott minket, de közben vidámságát és oly hangosan hirdetett könnyelmű nézeteit meghazudtolták férjére vetett féltő, öntudatlanul aggódó pillantásai, ezek a tekintetek olyan félelmekről, olyan veszélyekről árulkodtak, amelyekről a barátok talán nem is tudtak. „És Petőfi?”, szegeztük szembe mi, férfiak teljes komolysággal és hősileg az asszonyi mondanivalónak. Saskiával táncoltunk egyet-egyed, de a szünetekben mindig visszatértünk Sarkadiékhoz. Horvainé, Dolli csendesen üldögélt, míg férje magára hagyta, hogy Lakatos Évával, Fülöp Zoltánnal, Mészáros Ágival, a művészeti élet fontos alakjaival beszélgessem. Körülöttünk már csaknem mindenki berúgott, néhányan ordítva danoltak. A kupolateremben malacot sorsoltak ki, és Bilicsin meg Felekin kacagott a nép. Én is ittam, emlékszem, hogy jól éreztem magam, felajzott voltam, ilyenkor mindig úgy érzem, hogy most nagyon okosakat tudnék mondani, csak valahogy éppen nincs rá idő és alkalom. Később trolibuszon átutaztunk az Újságíróklubba. Már elállt, nagyjából el is olvadt a hó, az utca ismét fekete volt. A Nagymező utca és az Andrassy – Sztálin! – út sarkán első feleségemmel és társaságával futottunk össze. – Jaj de sovány vagy, isten bizony félek tőled! – mondta volt nejem hangosan, szinte kiáltva, átkiáltva társaságából mifelénk, mintha szándékosan sérteni akarna, nyilvánosan belém akarna kötni, mintha azt jelentette volna ez a kiáltás, hogy „mellettem bezzeg jobb húspan voltál”, és közben meglepődött, sőt szinte rémült, álmélkodó gúnnyal fürkészte arcomat, mint aki titkolt bűnök vagy halálos betegségek jeleit pillantja meg vonásaimon. Zavarba hozott, és ez a zavar minduntalan visszatért, valahányszor e percnyi találkozás eszembe jutott, márpedig az éjszaka folyamán többször is, minden ok nélkül, meglepetésszerűen és megmagyarázhatatlanul, újra meg újra eszembe jutott. Az Újságíróklub – mintha szándékosan ellentéte volna a Parlamentnek – olyan volt, mint egy egzisztencialista klub Párizsban, már ahogy itt Pesten elképzeltük az ilyen. A Parlamentben katonazenekar fújta a talpalávalót, a csárdást meg a polkát – itt jazz játszott amerikai számokat. Bohémek és intellektuelnek maszkírozott, cigarettázó nők nyüzsögtek a füstös termekben. No és itt nem volt kupola. Amikor megérkeztünk, a tolongva táncolók közt éppen az a szerző vonult át méltóságteljesen, akinek darabját többheti próba után a napokban tiltotta be a minisztérium. Amerre elhaladt, szerényen aprókat bólingatva jobbra-balra, mártimosollyal fogadta kollégái hódolatát, hisz aki tehetett, szólt hozzá néhány rokonszenvező szót, messzebből is odakiáltottak neki valami cinkosat. Mind tudtuk, hogy a betiltott darab, sajnos, csapnivaló. Az egyik belső teremben hosszú asztal körül külön ültek a rehabilitáltak, Losonczy, Újhelyi, Kállai meg a többiek. Miután mi is elhelyezkedtünk egy asztalnál, odaszaladtam Szilárdhoz egy pillanatra, hogy boldog új évet kívánjak neki, és csak amikor visszaültem a helyemre, vettem észre, hogy a szomszéd asztalnál Gobbi ül, háttal nekem, de épp mellettem, hát a hátnak szorongtunk, ha valamelyikünk kicsit odébb mozdította székét, már egymáshoz ért a vállunk. Ez kínos volt. Hilda áradó örömmel üdvözölte Saskiát, hisz ha én is ott voltam, szívesen mutatta ki ily túlzón egyébként valóban őszinte szeretetét Saskia iránt, közben mellettem elnézve, mintha ott se lennék, két legyet ütve egy csapásra, kifejezve nemcsak azt, hogy mennyire szereti Saskiát, hanem azt is, hogy mennyire nem számítok én, hogy Saskia mellett mennyire levegőnek néz, észre se vesz engem. Ezúttal azonban Hilda váratlanul felém fordult, és koccintásra nyújtotta poharát: – Utóbbi időben annyit szidtalak mindenfelé, és mindig csak olyanoknak, akikről tudtam, hogy szeretnek téged, hogy gyanakodni kezdtem, hátha én is szeretlek! – mond-

ta. Kibékültünk hát, érzelmesen, amúgy Hilda módra, ő diktálta a stílust. Azonnal bemutatott asztaltársainak is: – Ez az a G. M., akit annyit szidtam mindig! – egy szép és érdekes, kissé fáradt arcú hölgynek és egy magas, diplomatakülséjű, szmokingos úrnak. Őszintén örültem a kibékülésnek, fellélegeztem tőle, kibékülni, ez az élet egyik legszebb öröme, mindig is úgy gondoltam, bár Hilda és köztem, amíg csak élt, időnként később is újra meg újra feszültség támadt, sose tudtam, miért, és sose tudtam, hogy is állunk éppen egymással, így aztán, ha barátságosan üdvözölt valahol, én akaratlanul is mindig túlzottan lelkes hálával viszonztam, megkönnyebbülve, hogy, úgy látszik, most éppen nincs semmiféle bűn a Hilda-féle káderlapomon. Az éjszaka folyamán később, a társaságok felbomlásának és elvegyülésének szakaszában, Kuczka Péter húzott mellém egy széket, kérdvén, mi a véleményem az irodalom mai helyzetéről. Elmondtam. – Új lapot akarunk alapítani – mondta Kuczka –, a harmincas-negyvenes generáció lapját, amelybe csak az igazat íránk, és arra gondoltunk, hogy a színesek közül téged vennénk be. – Hogy képzelitek, hogy egy ilyen lapalapítás ma lehetséges? – Ha csak a javaslatig jutunk el, az is valami. – Benne vagyok – feleltem, de miért?, kérdeztem magamtól nyomban azután, hogy Kuczka otthagyt, miért, mikor semmi kedvem csatlakozni bármiféle csoportosuláshoz!? Bár *ha választanom kell, ehhez a társasághoz tartozzam inkább, mint azokhoz ott a Parlamentben*, irtam másnap este a naplómba, visszagondolva az Újságíróklub szilveszterezőire, *ebből a nyüzsgő, zavaros légkörből, ha annyi is köztük, aki affektál és megjátssza magát, innen még kinőhet valami, Picasso is ilyenek közt ülhet Párizsban. Ott a Parlamentben, az a másik társaság, az a halál*. Hajnal felé benn, a különszobában a rehabilitáltak asztaltársasága mozgalmi dalokra gyűjtött: HEJ, TE BUNKÓCSKA..., hol a WARSZAVJANKÁ-t, hol angol számokat és amerikai bluesokat danoláztak. Hilda lelkesen fújta velük mindegyiket – én meg: hol a helyem? hol a helyem?, faggattam egyre magamat, Sarkadival vagy Újhelyivel szerettem volna beszélni, tőlük segítséget kérni, hogy tájékozódni tudjak, aztán Román Gyurka meg Robi jutott eszembe, életem másik szférájában élő barátaim. *Átkozott „közélet”, kell a kutyának!*, véleményezte naplóm, de csak ittunk, és sodródtunk mi is a többiekkel. Egyet-egyét táncoltunk Saskiával, itt is minket néztek. *A „közélet” is csak hiúság! Mit írhatnak én Kuczka lapjába, ha létrejöhetne is?*, kérdeztem a naplóban. Ez az éjszaka csak akkor lett teljes, amikor Máriaássyéknek eszükbe jutott, hogy egy Váci utcai divatárusnő, nevezzük Z.-nek, ő is meghívott minket szilveszterezni, hát útra keltünk. Az utcákon mintha már derengett volna, úgy emlékszem, hogy az éjszaka színe már változni kezdett akkorra. Kovács András, a filmgyári dramaturg is velünk sodródott, és mikor beadtuk neki, hogy orgiára tartunk, egy elegáns belvárosi kuplerájba, kicsit izgatott lett, de ő csendesre itta magát. – És ez a hely nappal is nyitva van? – kérdezte már a villamos peronján. Amikor röhögve elárultuk neki, hogy csak egy belvárosi úri családdhoz megyünk vendégségbe, Kovács, észre se vettük, mikor, leugrott a villamosról, és ellillant. – Legszívesebben mindenki mindenkivel összevissza ízélne – mondta nevetve Saskia. Z.-éknél már az előszobában – miközben kabátunkat lesegítette az erre az éjszakára felfogadott pincér – az éjszakától halottsápadt hölgy fogadott minket vidám szemrehányással: csak most jövünk? hisz már hajnalodik! egész éjjel vártak ránk, a házigazda hencegni akart művész barátáival! A lakás megfelelt egy akkori *maszek* társadalmi helyzetének, a Belváros szívében volt, remek helyen, mégse feltűnő, óvatosan kicsi, talán csak egyszobás, én legalábbis csak egy szobát ismertem meg belőle, ez az egy szoba is keskeny volt, bár aránytalanul hosszú, a hangulatosnak szánt félhomályban, amely mindinkább átengedte helyét a téli hajnal szürke árnyalatainak,

a diványon egy már kimerült hölgy aludt, a sarokban egy zenegép a legújabb amerikai számokat dűnyögte, a fürdőkád még mindig tele volt boros-, pezsgős-, koktélospallakkal, és a kamrában még most hajnalban is szalámik, húsok és pudingok, mindenféle ritka finomságok közt válogathattunk. Tiszteletünkre a háziak újra rendbe hozták és bekölnítették magukat, megszegyenítően szolgálatkészek, kedvesek és vendégszeretők voltak, szégyellnék bármi rosszmájút mondani róluk, hisz ők voltak a *közönség*, vagyis félrevezetett és gyanútlan, mindig olyanok, mint a gyerekek, akiket nem szabad bántani. Amerikai cigarettát szívunk. A háziasszony színházról és filmről nyilatkozott. Rajta kívül még két nő volt jelen, és nem tudom, hány úr. A hölgy, aki eddig a diványon aludt, megérezte, hogy az éjszakának új szakasza kezdődik, ő is felébredt. Bár a félhomályban semmit se tudhattam biztosan, úgy sejtettem, hogy új hölgyismerőseink nem egészen fiatal úriasszonyok, akik így, a hosszú éjszaka vége felé, ijesztően készek voltak, hogy már az első tánclelésnél mélyen belépjenek, hogy simuljanak, és mámorosak legyenek, a rum tette ezt és az átkozott likőr. Alig láttuk egymást a hangulatvilágításban, de a lazán leeresztett redőny lécei között már fénylettek a párhuzamosok, és egyszerre hatalmasan megszólaltak egy közeli templom újévi harangjai is. Az úr, aki a házigazda szerepét játszotta, kéményseprőálarcot tett fel, és az ajtóban kis játék malacot nyújtott át emlékül a búcsúzkodó vendégeknek. A lépcsőn lemenet valaki a távozók közül a fülembé súgta, hogy ez a jóképű úr a háziasszony kitarottja volt, egy testi előnyeiről hírneves belgyógyász. Ezzel az éjszakával kezdődött az a rosszkedvű év, 1955.

Még '54-ben, a novemberi párthatározat után

a Madách Színház kommunistái nagy vitát rendeztek a színházon belüli demokráciáról. Horvai István, régi barátom és új igazgatóm, csak gúnyos mosollyal tudta kiejteni a „demokrácia” szót, legfeljebb úgy fogadta el, mint nevelési szempontból szükséges rosszat, mint afféle „népfront”-külsőséget, de szemmel láthatóan nem várt tőle semmi hasznot. Ezúttal én vitatkoztam vele leghatározottabban, és a színház egész kommunista aktívája mellém állt, elsősorban a hangadók, mint (nevezzük így) Török Magda rendezőnő vagy Horváth Feri. Tudtam, Horvai attól fél, hogy a színházban minden demokratikus kísérlet ezeket a *kádereket* fogja szóhoz juttatni, és nem azokat a művészeket, akiknek véleményére esetleg valóban kíváncsi lenne. – Ne legyenek a színészek közönyösek mindennel szemben, ami túl van a gázsin és a szereposztáson! – érveltem én, és – el kell juttatni a miniszteriumhoz a kívánságainkat és nézeteinket. – Arisztokrata vagyok! – fakadt ki végre is Horvai, aki, úgy látszik, nem értette meg, mi a céloom, tudniillik hogy a színházban is teremtsük meg az írókéhoz hasonló ellenzéki színész-közvéleményt. – Olyan sokáig dolgoztam saját jobb meggyőződéseim ellen – fordult az aktív többsége ellen Horvai –, engedjétek meg, hogy most egy kicsit nyakas legyek, és ne tegyek mást, csak amiben hiszek. A színház egyéniségéhez szükség van az igazgató egyéniségére, ezt védem! – Horvai ekkor is, mint rendesen, a maga látszólag bizonytalan módján egyszerre agresszív lett, ahogy a nők szoktak védekezni, karmolva és sikítózva, de makacsul és legyőzhetetlenül. Az aktív tagjai gúnyosan és felhőrdülve felvonták szemöldöküket a vakmerőn kimondott „arisztokrata vagyok”-ra, de nekem váratlanul éppen most éppen ez a kijelentése tetszett Horvainak, és nem csak a merevsége miatt. Horvai nem látott mást a színházi vitákban, csak alkalmat, hogy a színészek önzése és „kispolgári” ízlése szót kapjon, a kommunista aktív pedig szerinte – természetesen ki nem mondott véleménye szerint – sose lesz más, mint eszköz hol

ennek, hol annak a klikknek a kezében. Ő tudta jobban, több esze volt, mint nekem, és őszintébb is volt, mint én, ezt most visszagondolva belátom, de ott helyben valami bizonytalan lehangoltság formájában azonnal át is éltem, hisz a kifelé határozatlan, de valójában makacs Horvaival ellentétben én, bár a vitákban határozottnak és éles eszűnek mutattam magam, titokban mindig kész voltam rá, hogy ellenfelem igazával azonosuljak.

Horvairól szólva beszélhetünk arról az estéről is, még '54-ben, amikor velem és Dolival együtt vacsoráztam egy körüti étteremben. Horvai Kiss Manyiról áradozott, aki, mivel Sennyei Vera elszereződött a Madáchtól, akkor vette át Olga szerepét a HÁROM NŐVÉR-ben. – Remek cserét csináltunk – mondta rajongva, és bizonyítékul elmesélte, hogy Sennyei sose tudta eljátszani azt a jelenetet, amelyben Olga elajándékozza ruháit, mindig úgy fogta meg, úgy szórta szét a kellékeket, mint koszos rongyokat, amik egyébként voltak is, a kelléktár próbarongyai, Kiss Manyi ezzel szemben már az első próbán megható gyengédséggel vett kézbe minden ócska ruhadarabot, mint régi, drága tárgyait életének, mintha mindegyikhez emlékek fűznék, az elmúlt kedves élet emlékei, és – Nincs gyönyörűbb dolog, mint ajándékozni! – kiáltott fel a próba végén. Erről mesélt rajongva Horvai. A vendéglő egyik közeli asztalánál véletlenül épp ott ült Major, Beck Jutka meg Szilágyi Bea. Horvai, befejezve Kiss Manyi dicséretét, átült az ő asztalukhoz, mintegy percnyi látogatóba, de végül is nem tért vissza feleségéhez és hozzám, csak miután Majorék fizettek és távoztak. Vagyis otthagytak minket, ettől bizony megsértődtem, szívesen fenéken billentettem volna Horvait. De sértődésemnek volt egy lappangó, személyesebb oka is. Horvai Major egyik „elvi” ellenfele volt mindig, elsősorban mint Sztanyiszlavszkij feltétlen híve, és ebben rendszerint fegyvertársak voltunk, de – és ezt persze értettem, én ne értettem volna? – valahogy mégis hű maradt Majorhoz, bármilyen ellentmondásnak látszik is ez, sose felejtette el, hogy Major „valaki”, hogy Major kicsoda – de kicsoda is volt tulajdonképpen ez a Major? Hogy Major még ma is kérdés, bár természetesen csak addig, amíg emlékezünk rá, amíg van, aki emlékezzék rá, ez mégiscsak valami, kérdésnek lenni halálunkban is, ez nagy dolog, hisz oly kevés, aki után kérdéseket küldünk még sirjukba is. Horvait ezért az objektivitásáért gyengeséggel gyanúsítottam, megbízhatatlansággal, holott Majorral szemben az én érzelmeim is ellentmondásosak és bizonytalanok voltak, sose tudtam és mind kevésbé tudom elkergetni a gyanút, hogy Horvai objektivitása férfiasabb volt és tisztább, mint az én nyughatatlan *ugrálásom* Majorral szemben. Ebben az én szenvedélyes ellenállásomban Majorral szemben mindig volt valami gyermeki kötődés és kétértelműség, olyan *személyes* elfogultság, amelyet ma *éretlenségnek* neveznék. Hogy is mondjam... azon az estén valójában irigyeltem Horvait, amiért ő csak úgy átülhet Major asztalához, én ezt nem tudtam volna megtenni, olyan feszült és zavart lettem Major jelenlétében. Major egyébként az este szemrehányást tett Horvainak, amiért bemutatta az EGY POHÁR VÍZ-et: „Ezért harcoltunk, Pista? Hogy most visszacsinálj mindent?” Szerintem ez hülyeség volt, olyan hülyeség, amely valahogy nem is illett Majorhoz, *nagyképű* hülyeség, és ebben alighanem nekem volt igazam. Az EGY POHÁR VÍZ jó darab, az ilyen kell, amíg színház lesz, ez volt a véleményem, ez ma is, és a színészek is szüksége van arra a könnyed kapcsolatra a közönséggel, amelyet csak az ilyen darabokban lehet megszerezni, de amely nélkül Shakespeare-ben se lehet létezni. Valóban, életem egyik legkedvesebb szerepe lett ez a *Masham*. Nagyon precízen komédiáztam, Londonba tévedt vidéki szépfűt csináltam Mashamból, akit katonás „szépsége” mellett végtelen naivsága és állandó éleselméjűségben megmutatózó csa-

csisága tesz alkalmassá arra, hogy minden nő belésszeressen. (Kis bajusza rendkívül komoly és férfias volt, és pattogó, impozánsan testőri jobbra és balra fordulásai hasznát vette az én katonaságnál szerzett fegyelmezett „mozgáskultúrámnak” is.) – Csak az ilyen intelligens színész tud ilyen buta lenni – dicsérte meg Pártos Géza Mashamet, és én szerepemhez illő büszkeséggel hallgattam.

Saskia mondta a Madách Színházról:

– Nem társulat, hanem részvénytársaság.

A Caesar és Cleopatra

előadásáról hazatérve *Velem van valami baj, vagy valóban olyan unalmasak a színházaink?*, kérdeztem naplómát. Mintha csak egy előadás vázlatát láttam volna. Uray tetszett, főleg amikor ő maga valószínűleg nem is gondolta, amikor az igazi, történelmi Caesar akart lenni, de kurta római szoknyácskájában a civil lábszárával komikus, sőt bájos volt. Bessenyeivel és Kendével, a színházak minisztériumi főnökével ültem egy páholyban. Kende ügyetlenül, ahogy a funkcionáriusok szoktak: – Tudja, mi a különbség a színészek és az artisták között? – kérdezte Bessenyeit –, elmondom. Egy szakmai vizsgán Pánczél, emlékszik rá, nem? az, aki valamikor minisztériumi tisztviselő volt! szóval ez a Pánczél is jelentkezett vizsgára, hogy működési engedélyt kapjon mint színész. Véletlenül meghallottam, hogy a hátam mögött két színész összesúgott: Kende mikor jelentkezik? De az artistavizsgán az egyik artista egyenesen odajött hozzám: Na, Kende elvtárs, mikor jön hozzánk bohócna? – Ezt a példabeszédet az artisták egyenességéről és a színészek kétszínűségéről már nemegyszer hallottam tőle, úgy látszik, mindig elmesélte a színészeknek, hogy mutassa: „Értem én az iróniát, szellemes ember vagyok, nem afféle merev hivatalnok, mint gondoljátok.” De tán nem is csak ezért. Okos és művelt fiatalember volt, talán nosztalgiából is közeledett hozzánk, nosztalgiából a szabad művészek és intellektuelek világához, amelytől örökre elzárta magát, amikor vállalta, hogy funkció lesz, a művészek irányítója, holott – ha más idők járnak – talán szivesebben lett volna rajongójuk. Bessenyei nem nagyon figyelt Kendére, magában morgott, mint mindig, és láthatóan izgult akkori élettársa, Váradi Hédi sikeréért, bár az öltözőbe nem ment be hozzá. – Ebben nem tudok segíteni – mondta –, a színpad mindenkinek magánügye. Vagy megtanulja, vagy hagyja abba.

Fura idő járta azokban a napokban.

Naplóm tanúsága szerint egyik nap – télen! januárban! – mennydörgött, villámlott, aztán eső esett, rögtön utána hó, majd fagy jött, másnap reggel aztán csurgott az eresz egy váratlanul idetévedt meleg, csaknem tavaszi naptól, és amikor a vakító világosságban repülőgépzúgás húzott el az utcánk felett, a lisszaboni repülőtér jutott eszembe róla, és bolond vágyat éreztem az utazásra, idegen városokra, a szabadságra! ahogy a vágnak ezek a tébolyult rohamai néha ránk vetik magukat. Estére viszont köd jött és ismét kemény fagy. Azt mondták, a hidrogénbomba csinálja mindezt.

Kétféleképpen érdemes élni, vallottam ekkoriban, gazdagon, villában és parkban, autóval, kutyákkal és cselédekkel – vagy bársonynadrágban, bohém-szegényen és vakmerőn. Ehelyett? Milyen volt akkoriban az életünk? Anyagi gondjaink voltak, szinte szünet nélkül, tehát vidékre jártunk hahknizni. Az autóbusz két-három órás úton még megjárta, de nagyobb távon már felfordultak tőle belső részeink. Mindennap lélektelen robot, híreket olvastunk be a rádióba, közepes filmeket szinkronizáltunk, fejben

ide-oda rakosgattuk a százasokat: ennyi adósságra, ennyi esetleg nyaralásra – de a pénz kifolyt a kezünkéből, én sose tudtam takarékoskodni, csak lótottam-futottam akataskámmal egyik munkahelyről a másikra, egész nap hiábavaló telefonok, idegességek, félreértett és elkésvé megkapott üzenetek kergettek. Közben olyanok voltunk, mint a cukorbeteg, a legkisebb karcolás is mintha gyógyíthatatlan sebbé mérgeződné rajtunk. De az egész város, az egész ország ilyen állapotban volt. A félbemaradt földalatti állomásai közelében süllyedő, megrokkoló házak. Bárdy Gyuri zseniálisan reakciós viccei. Ilosvay Kati, hóna alatt a MEZTELEN-nel. – Ha a férjét nem teszik ki, akkor most hogy beszélne? – szölt Gobbi. Rémhírek járták gyerekparalízisről, lidérces ismeretlen járványokról, halálra sikerült oltásokról, tizennyolc éves fiúk idegösszeomlásáról, húszévesek rákbetegségéről. Átkozott nátha gyötört hetekig, lábszámam bőrén valami ronda nem tudom, mi támadt, hónom alatt is fájni kezdett egy pattanás, a rák is így kezdődik, gondoltam. *Most nagy a csend, csak valami zúgást hallok, belül a fülemben. Ha meghalok, ezt a zúgást nem fogom hallani, ez lesz a különbség. Érzem a testem: a szemédtombra kerül majd, hisz a halál, az: ez. Szemédtomb – így a naplóm. Élek családomban, és valami szótlanul kuksol bennem. Julival nézem albumaim színes képeit – és szeretnék újra egyedül lenni.* Közben a „művészet”: órák Fischer Sándor beszédtanárnál, skálázás közben arról álmodoztunk, hogyan játsszunk majd, ha majd már beszélni is tudunk. Negyvenedik évemhez közeledtem, és még semmit se csináltam itt, ezt éreztem, minden indulat és kép belém préselve csak, mint ronda, szentimentális kis dögvirágok vénkisasszonyok imakönyvében. Ha szerencsénk volt, egy-egy szép alkonyat a Duna partján ért el minket, ahol eget is láttunk. Valahogy keveset aludtunk azokban a hónapokban, mégis túl sokat, ugyanis ha nem volt se rádió, se szinkronunk, akkor átaludtuk a délutánokat, ezzel elvesztettük a napot, Isten napját, esténként viszont lokálba mentünk, kirándultunk az eddig nem ismert, lezúllott pesti éjszakába, a valamiféle, ki tudja, miféle üzletekből megpénzesedett kiskorúak, a részegek és a vidékies dizőzők balkáni világába. Így aztán csaknem szünet nélkül fáradtak voltunk. *Ernyedtség és láz: nem állandó állapotom ez?*, szól a kérdés a naplómban. A kifelé nem látható, de tőlem úgy látszik elválaszthatatlan krízisek, világnézeti bonyodalmak és erkölcsi válságocskák felmorzsolta. *A világ mind kevésbé embernek való. Mi csináljuk a dolgot, de nem tudjuk, mit csinálunk, melyik lépésünk jó, melyik rossz.* „Bölcs” dolgokat gondoltam az emberekről és arról, hogyan kellene közöttük élnem, de másnap heten mondták el a bölcsességeket, amelyeket előző este magányomban kiöltöttem, vérmérsékletem pedig természetesen nem engedelmeskedett bölcs életterveimnek. Micsoda szellemi üresség! Micsoda vakarózó, befelé forduló kivetettség! Lemegyek a lépcsőn, feljövök a lépcsőn, gondoltam magamról, piszmozgás az életem, és nem érdekel semmi. És hogy nem szeretek senkit. Azt gondoltam. Ilyeneket gondoltam magamról. Csak vicsorogtam, amiért más élőlények is vannak körülöttem, amiért embertársaim undorító szaga körülvesz, legszívesebben a belüket tépném ki, gondoltam, ugyanazok a figurák, akik tegnap is bosszantottak már! És amerre néztem, mindenki *kiöltözött*. Mindenki *modern* akart lenni, a munkásgyerekek is, az itt maradt aranyifjú is, de mindenki csak mind züllöttebb lett, és míg egyetlen igaz érzelmem volt, hogy haljon meg ez is, az is, ő is, mind!, közben nekem is divatos borbély nyírta divatos rövidre a hajam, használt amerikai ruhákat és nyakkendőket vásároltam én is, mint színész kollégáim elegánsabbjai, protekciósok voltunk a Bizományi Áruház raktáraiban, a raktárosnők és raktárosok lieblingjei, elsőnek válogathattunk az amerikai *konfekció* alig hordott remekeiből, amelyeket szegény rokonoknak küldtek az irigyelt tengerentúliak, de amelyek itt, nálunk, ezen a

koszos kis Pesten, a *sztárművészek* divatos gönceivé lettek. Milyen tanulságos lenne megfigyelni, hogyan alakul külsőnk egy élet alatt, hogyan követjük tudatosan és akaratlanul is egy kor vagy inkább egy-egy év *ideáljait* hajunkkal, de még természetünkkel, arcvonásainkkal is! Mostani arcom soványsága egy időben jelent meg világnézetem fordulataival. (Bár baljóslatúan kísérték újra meg újra jelentkező gyomorfájdalmaim.) (És Saskia is ezekben az években alakult át a hosszú hajú, szinte túlzottan is kemény húsú kamasz lányból az akkor divatos *érett asszonnyá*.) Este néha a Fészekbe mentünk, filmvetítésre, a kollégák közt idétlenül viselkedtem, kétszer is ráköszöntem ugyanazokra, mint egy szórakozott előkelőség, holott csak attól féltem, hogy kinevetnek, mert Saskia kibodorította a hajamat. Egy budapesti *rokon*, Schäffer úr – *rokon*, ez volt Schäffer úr állapota, társadalmi helyzetének és vállalkozásának hiteles meghatározása, hisz valahonnan Nyugatról, valamilyen családtagjától, valakitől, akinek ő *rokona* volt, kapta rendszeresen az áruját, új meg új utánpótlást a Nyugatról –, az ő szerény, de praktikus izléses kis lakásán turkáltunk az „imperialista” holmik közt, az egész szakma odajárt, ott találkoztunk, a színészek és színésznők, a modern lipótvárosi ház magasföldszintjén, Schäffer úr csinos kis lakásában (amelynek kertre nyíló ajtajához, ha jól emlékszem, három vagy négy lépcsőn lehetett feljutni, hogy becsöngessünk) valósággal érzéki felajzottságban csodáltuk a műanyag csecsebecskéket, élénk színű szivacsokat, szappantartókat és fogmosó poharakat, vagyonokért vásároltuk a „nejlon”-világ csábító bővlíját. Mindenhez jó volt hozzáérni itt, minden gusztusos és „minőségi” volt, minden pehelykönnyű, minden ellenállhatatlan, zoknik, nyakkendők és pudriék, meg azok a szokatlanul *modern* színű, sárga meg rózsaszín öntözőkannák és vödörök! Játék volt ez a vásárlási mánia, messzire vitt, ahol mintha jobb lenne, egy játék kapitalizmusba. Ezeket vásároltunk el Schäffer úrnál, aztán a méregdrága pici csomaggal hónunk alatt villamosra szálltunk, villamoson utaztuk végig a Pozsonyi utat a Margit híd felé. Saskia körmén sötétlett a vagyont érő nyugati lakk, időnként nem tudott ellenállni, elnyújtva magától két kezét, hosszan gyönyörködött a tíz körmén még meg nem szokott barnásvörösben. Én meg ott, a villamos peronján egyszerre megéreztem, hogy a sötét sarok mélyébe húzódva egy kopottan öltözött asszony, talán csak a kimerültségtől elfásult, talán csak valahol, akárhol, most véletlenül épp rajtunk letapadt tekintettel, ez a szegény asszony onnan a peron sötét mélyéből mintha szünet nélkül nézne minket, megéreztem. Ez az önfelelt emberi tekintet oly telinek tűnt, mint a bölcs majmok pillantása, amelyben a „kifejezés” felületessége helyett leplezetlenül megjelenik a legmélyebb tudás, tudása annak, hogy fájdalmas Istennek ez a világa, és hogy csapás az: *élni...* elfordítottam tőle az arcom. *Mit törődjek veled, te szegény?*, kérdeztem a naplómban, *egy lépést se tehetek érted. De örülni lehet-e így?* És a boldogságnak érzése titokban mégse hagyott el soha, ezt is meg kell vallanom. Gyakran féltem a haláltól – *soká kell élnem! soká akarok élni!* – olvasható a naplómban. *Egyetlen, amit rettegek, utálok, a világ gyalázata: a halál. Gyűlölöm.* Nagy szerepekre vágytam, úgy éreztem, hogy most mindenre képes lennék, most minden sikerülne! Mintha levegővel szívnam tele, jó mélyen, a tudómet, úgy éreztem, látszólag könnyelműen elvesztegetett napjaimon is néha, hogy: *érek!* Milyen fiatal voltam!

Aztán itt volt a magnetofon,

amelyet Saskia Svédországban élő bátyjától kaptunk ajándékba. Sokáig azt hittem, hogy „kinőttem” ebből a dalos szentimentalizmusból éppúgy, mint a „jó élet” más kis örömeiből is, és most esténként ott feküdtünk egymás mellett ketten az ágyban, Yves

Montand énekelt nekünk, és mi némán, elérzékenyülve hallgattuk, Párizsra gondoltunk, életre, amelyben örömök is vannak. Néha bevittem a színházba a kis masinát, és a kollégák meg a fiatal melósok körém települve, áhítattal hallgatták a jazzt, a nyugati tánczenét, elábrándoztak, sóvárogtak, felejtették bajaikat, szegény gyerekek. Nem is tudjuk, gondoltam, mit jelentenek ezek a kis dalocskák, szólnak a rádiókban, tánchelyeken, a diplomataautók ablakaiból csúfondárosan utánunk dalolnak utcahosszat, Piaf, Aznavour, Nat King Cole, Doris Day, bekerítenek, pedig akkor még nem is sztereóban, észrevétlenül könnyű, édes izgalmakat, érzelmeckéket lopnak napjainkba, édes szívfájdalmakat. *Hogy lenéztem apámat, aki azt mondta, hogy ilyen örömök, a „jó élet” nélkül ő nem tud létezni, írtam a naplómba, nevetséges fölényrel megvettem a sanzonok és szambák világát, azt hittem, hogy az életet fenn lehet tartani csupa „nagy érzésből”, csak „nagy dolgok” közt, minden pillanatban az „egész” terhét hordozva vállunkon. És most... de talán egyszerűen öregszem, írtam a naplómba.*

Bozóky Pista kollégám könyökölt mellettem az öltözőasztalra,

arcát tenyerébe temetve, mint aki meggörnyed a fájdalomtól, amelyet most, ebben a pár percben már nem bír tovább elviselni, sírni nem tudott, de némaságát én sirásnak értelmeztem. Fékezett, szótlan, de mindig fenyegető agresszivitást éreztem őbenne, egy harcos készségét, olyan volt, mint a kissé már gyomros, de halálíg férfias, sasorrú indiánok. Konfliktusai a családjával, szerelmekkel, amelyekről senki sem tudott semmit, amelyeket talán ő se mert végigélni... nevetséges, ostoba klimax ez az egész, gondoltam, igen, ez afféle klimax talán, nem más, sehogy sem akaródzó búcsú a fiatalságtól, a kamaszkortól, az elkerülhetetlen átalakulás gyötrelme. *Valami leválik rólunk* – szólt a naplóm.

Színészbál

is volt ezekben a zavaros napokban, az új idők ezt is produkálták, az ilyesmit most pártolták Rákosiék is, Nagy Imréék is, bár őket, Nagy Imrééket akkoriban éppen nem kérdezték, hogy mit pártolnak ők, emlékszem, rosszkedvűen indultam el erre a *rendezvényre*, hisz ezt is a Parlament termeiben tartották, bár olyan *snassz* volt, mint egy hajdani tánciskola záróünnep, olyan szegények voltunk és viseltesek mi, sztárok és művészek, mint a hajdani nénik ipariskolás növendékei az össztáncokon, de, ha már ott voltam, nem törődtem a rossz gyomrommal, és inni kezdtem, végül reggel hat után, az utolsók közt keveredtünk haza Saskiával. Közben sokakkal találkoztam, megismertem a világot. Békés Bandi az egyetlen érdemes tennivalónak azt látta, hogy az ember igyekezzék boldoggá tenni a feleségét. Rajczy részegen érkezett, börmellényben táncolt az estélyi ruhások közt, és szelíd mosollyal mutatott rám: – Ki az, aki néki rosszat kíván? – de róla, Rajczyról majd később. Makk Karcsi (oldalán Krencsey babával) kijelentette, hogy majd ő bevezet engem az igazi filmszínészek sorába, Várkonyi rosszkedvű volt: – A bálózás már nem nekem való – mondta. Feltűnt Ferrari, és Saskia azonnal megmerevedett. Tánc közben – Mi van most velünk? – kérdezte, és én magyarázni próbáltam, hogy mi is az, amit hazugságnak tartok a mi *tüchtig* házasságunkban. Ha szükségem van rá, érezzem szabadnak magamat, mondta, és én természetesen tiltakoztam, talán nem is csak álszentségből. A beszélgetést nem tudtuk befejezni, nem is volt rá szükség. Hajnalban, otthon, az elfüggönyözött, agyonzsúfolt szobában Saskia teste, ahogy kibújik az estélyi ruhából...

Hogy mennyire szerettem a jó jazzt

meg a tánczenét, hogy mikre voltam képes érte! Kamaszkoromban imádtam a lemezeket, ismertem minden angol és amerikai tánczenekart és jazzbandet, sőt például színinövendékként egy körúti könyv- és zeneboltban jó pénzért megvettem Duke Ellington számainak zongorakivonatát három füzetben, holott se zongorázni nem tudtam, se semmiféle hangszeren nem játszottam, kottát is alig tudtam olvasni. Albérleti szobámban – mert növendékeibeimben néha albérletben laktam – órákon át próbáltam a hangjegyeket silabizálva eldúdolgatni a számokat, amelyeknek egy részét addig soha nem is hallottam, nem ismertem. De az volt a legfontosabb, hogy valamilyen formában *birtokoltam* ezeket a zenedarabokat, hogy magaménak tudhattam őket, hogy bármikor végiglapozgathattam a három szép nyomású füzetet, elolvashattam a dalok címét, bár némelyikét, hisz amerikanusul szóltak, nem is értettem, és egy-egy ismert szóban, mint a *Moon* vagy a *Night* vagy a *Blue*, kerestem az eligazítást, hogy melyik dal milyen tempóban is dúdolandó. Ez év nyarán meg egyik autós ismerősünk, Ernő felajánlotta, hogy elvisz bennünket, Saskiát meg engem, az egyik ismert – a nevét minduntalan elfelejtettem, most se jut eszembe –, az egyik országos-válogatott vízipólózóhoz, akinek külföldön vásárolt lemezeiről átjátszhatjuk magnószalagra a legújabb táncszámokat. Ez a feladat meghaladta az én technikai felkészültségemet, hát az autós hozott segítséget is, egy ifjúsági teniszbajnokot, egy szenvedélyes *magnóbusz*. Úgy volt, hogy autós ismerősünk felesége is velünk jön, de amikor a megbeszélrt sarkon – szép nyári este volt – az autós felvett minket a kocsijába, az asszony nem volt vele, késik, mentegette Ernő, a férj, nagyon zavartan, majd utánunk jön egyenest a bajnokokhoz, mondta. Engem semmivel se lehetett volna rávenni, hogy elmenjek ezekhez a bajnokokhoz, hogy társaságukban töltsék egy egész estét, tudtam, hogy mire valamikor, majd késő éjszaka szabadulok, halálosan kimerült leszek az unalomtól és az erőfeszítéstől, hogy megfeleljek egy nekem ennyire szokatlan, ennyire másfajta társaság kívánalmainak, de az új számok gyűjteményéért, amelyet majd egy vagy két könnyen kezelhető szalagon hazavihetek magammal, *ezért* mindent megtettem volna. Ahogy beléptünk a válogatott sportoló pasaréti legénylakásába, az ajtóban váratlanul hat fiatalember állt sort üdvözlésünkre, jobbról meg balról, mint a régi híradókban némely országos-válogatott sportolók esküvőjén a sporttársak a templom lépcsőjén, hat nagyra nőtt úri-fiú, akik katonatiszti rendben, sorban meghajolva, hatalmas tenyerüket kiméletesen használva, bemutatkoztak, Saskiának még kezét is csókoltak, amit én túlzásnak tartottam. Ismert nevű vízipólózó volt mind, csupa *válogatott*, ha én, afféle intellektuel, nem ismertem is őket, hisz soha nem ismertem igazi sportolókat, kivéve Román Gyurka barátait, Adler Zsigát és Papp Lászlót. Igaz, hogy a csinos kis lakásban hangulatvilágítás volt, egy-egy színes ernyős lámpa égett csak két szemközti sarokban, már csak ezért is alig tudtam megkülönböztetni a csapat tagjait. Érkezésünk után néhány perccel autós barátomat, Ernőt telefonhoz hívták, rövid, a kagylóba suttogott beszélgetés után zavartan bejelentette, hogy felesége nem tud jönni, őt kérte meg, hogy mentse ki, de, észre se vettem, mikor, néhány perc múlva maga Ernő is eltűnt. A teniszező a magnókészülék körül matatott egész este, ő szolgáltatta a zenét is, elveszett a zenegépek közt a sarokban, így aztán, váratlanul, kissé zavarba hozón, ketten maradtunk, Saskia meg én, szemben az egész vízipólócsapattal. És minthogy autós barátunk felesége így lemondott, Saskia lett az egyetlen nő a társaságban, valahogy egyik pillanatról a másikra nem maradt más védelme, csak én. Bár nem tudtam, ugyan mi ellen kellene őt védenem. Saskia pedig egyenest a vízipólócsapat fényképéhez lépett, a csaknem

teljesen meztelen, jóvágású fiatal férfiak csoportjáról készült képhez a bejárattal szemközti fal főhelyén, és alaposan szemügyre vette a fénykép atletikus figuráit, akik nyilván akkor léphettek ki a medencéből, hogy lefényképezzék őket valamelyik országos vagy éppen világbajnoki győzelmük után, mert izmos testük a képen még vizesen csillogott. Saskia mintegy ellenőrizte a jelenlévőket, ujjával egyenként rámutatott a fénykép alakjaira, és akkor a fényképen így kiválasztott bajnok hangosan bekiáltva nevét élőben jelentkezett. Saskia egyenként összehasonlithatta a valódit a reprodukcióval, mintegy második bemutatkozás volt ez, a jól nevelt után egy sportos, a katonás után egy tréfás, a jól öltözött után egy ruhátlan. Arra már nem emlékszem, hogy az egész vízipólócsapat jelen volt-e, hisz hogy hány főből is áll egy ilyen csapat, nem tudom ma sem, a jelenlévők mindenesetre elegen voltak, hogy félkaréjban teljesen körülvegyék a kép előtt tanítónősen felemelt mutatóujjal álló Saskiát, úgy, hogy én kívül maradtam ezen a félkörön. Mind nagyokat nevettek, én is nevettem, de aztán, így kiszorítva, különben is kedvetlenül, mert ezt az egész helyzetet, amelybe jazzmániám sodort kettőnk, és amelyben az autós így cserbenhagyott, ezt az ismeretlen társaságot, ezt az egészet kellemetlennek és kínosnak találtam, és hogy így kiszorítottak, neveletlenségnek, az egész idegesítő volt, abbahagytam a nevetgélést, és egy gyors elhatározással áttolakodva a háta falán, odaültem a kis pamlagra, a kép alá, szembe a nevető fiatal férfiakkal, Saskia szoknyájához, úgy, hogy a tréfás bemutatkozó játék szinte pontosan az én fejem fölött folytatódott. Az egyik lámpa éppen a csapatnak ezt az elég nagyalakú fényképét világította meg, itt felettem, a falon. Saskia ekkorra végzett a képpel, és odahuppant mellém a pamlagra, ivott egy kortyot, majd megnézegettük a házigazda tárlókban kiállított érmeit, díjait, a szalagokat és érmekeket, kristály- és porcelánvázákat, a serlegeket a polcokon, majd megkóstoltuk a bárpulton sorakozó külföldi italok némelyikét, és lapozgattuk a legújabb amerikai tánclemezeket. Felkészültem rá, hogy unatkozni fogok. A lemezek most nem érdekelték. Felkértem Saskiát táncolni, majd lekérték, egymás után mind táncoltunk vele, a félhomályban nem is lehetett pontosan kivenni, ki kicsoda, kivel vált éppen szót az ember, holnap, ha találkozunk, egyiküket se ismerem majd meg, mindig mellettünk volt két-három jókora legény, hogy szórakoztasson, én valóban unatkoztam, mind idegesebb lettem, most már úgy éreztem, hogy a tánczenés magnószalag nem éri meg ezt az éjszakát, az egész félhomályos szobában szünet nélkül volt valami nyüzsgés, mozgás, nevetgélés, én többnyire egyedül maradtam, iszogattam ott a pamlagon, a magyar válogatott csapat fényképe alatt, az egyik lámpa fénykörében, néha beszélgettem valakivel, néha csak bámészkodtam, és, azt hiszem, unalmamban lassan becsíptem. Tulajdonképpen nem emlékszem, mennyit ittam, bizonyára tekintélyes mennyiséget, de nem lett tőle jobb kedvem. A fiatal emberek kamaszosan nagyokat röhögtek, majd azt is elmondták, hogy most éppen min is nevetnek annyira, egyik vívó-világbajnoknőnket emlegették, akire a házigazda rátelefonált, és, lám, egy kurta telefon elég volt, a leányka már ugrik is, az éjszaka közepén, ki az ágyból, és rohan, bukik a házigazdánkra a kicsike, meglátom, mindjárt itt lesz. Ennek örültem, hisz kínos volt, engem zavart, hogy itt nincs nő, csak Saskia, aki táncolt a fiúkkal, hol egyikkel, hol másikkal, szép illedelmesen felkérték, visszahozták mellém a pamlagra, újra felkérték, és én újra ittam valamit. Egyszer csak a nyüzsgés, amellyel a szoba tele volt, megváltozott, nem is vettem észre, mikortól, alábbhagyott, egyszerre úgy éreztem, mintha egy ideje feszültség volna a félhomályos szobában, kellemetlen figyelem és várakozás, azt hiszem, elég sokat ihattam addigra, mindig volt a kezem ügyében egy teli vagy félig teli pohár, ilyen vagy olyan formájú,

attól függően, hogy konyakot vagy whiskyt töltöttek-e éppen nekem az udvarias legények, különböző, színes címkéjű üvegek is voltak ott a kezem ügyében, a pamlaghoz tartozó alacsony kis asztalkán, egyszer csak mintha csendesebb lett volna a szoba, mintha vendéglátóink egymás közt idegesen tárgyalnának valamit, és közben mintha időnként felém, felénk pislognának, mintha rólunk beszélneek, de még inkább mintha előttünk – előttem? – akarnának valamit eltitkolni, szeretnék, ha valamit nem vennék észre, vagy mi. Saskia az egyik nagyon magas, jóképű sportbajnok, egy kockafejű ifjú karjában itt mozgott előttem, néha a lámpa fénykörében, néha eltávolodva és elmosódva, a fény körén és látókörömön kívül, és csak ekkor tűnt fel nekem, hogy Saskiát egy ideje már nem kérte le senki, hogy egy ideje mindig *ennek* a hosszú legénynek a karjában látom, ha látom. Az ital fejembe szállt, de mégiscsak muszáj volt gondolkodnom, és ahogy körülnéztem a félhomályos szobában, látva, bár nem hallva, hogyan sugdolódnak egymás közt tanácstalanul a pólózók árnyai, hogyan forgatják a fejüket, szemmel követve a táncoló párt, megértettem, hogy azért nem kéri le Saskiát, mert mostani táncosa *nem adja*. És most már azt is észrevettem, hogy Saskia azon igyekszik, hogy kellő távolságban tartsa testétől a kamaszt, aki szemmel láthatóan nagyon részeg volt, gondolom, nálam is részegebb. *Kezdődik*, gondoltam. Már mint hogy valami kezdődik, amit már vártam. Most itt táncoltak el, a közelemben, és a *bepiált* vízibajnok, anélkül, hogy megállt volna, anélkül, hogy elengedte volna Saskiát, tovább folytatva a tánc lépéseket, odahajolt, és – nekem kellett behúznom a nyakam, hogy útjában ne legyen hatalmas mancsának – lekattintotta a mellettem és felettem világító saroklámpát, itt a hátam mögött. Ekkor a szobának ebben a felében csaknem teljes sötétség lett. Saskia nem vesztette el a fejét, higgadtan odahajolt, egész közel hozzám, és felsóstevel elnyújtózva, leválva táncpartnerre mellkasáról, míg dereka a fiú karja ölelésében maradt, kinyújtott karral még elérte a zsinóron lógó kapcsolót, és felkattintotta a lámpát. A fiú két tánc lépés után ismét sötétet csinált, Saskia rezzenetlenül mosolygó arccal ismét világosságot. Ez a játék a fiú és Saskia között most még kétszer-háromszor megisméltődött, a fiú mind agresszívebben teremtett sötétet, Saskia pedig mind higgadttabban kattintotta fel újra meg újra a rám is fényt szóró lámpát. A helyzet mind kínosabb lett, utálatosnak éreztem az egészet, ezek röhögnek rajtam, gondoltam, azért sutognak és kuncognak ott a szoba másik végében, bizonyára megjegyzéseket tesznek, de elsősorban Saskiára haragudtam most, mert túlságosan jókedvűnek találtam, nyilván becsipett ő is, mint a táncpartnerre, sőt talán mint én is, különösen csinos volt így felhevülten, mint akire hat a férfiakkal teli legénylakás hangulata meg a félhomály meg a remek zene, egyetlen örömöm ezen az egész estén, már amikor meghallottam, és hat rá az ital is, de legfőképp az hat rá, gondoltam, hogy egyedüli nő itt, ennyi férfi között. Engem ez a társaság bizonyára undok és nevetséges fráternek tart, azt éreztem, tehetetlen dühvel és szégyennel, mint egy gyáva, öreg pali-férj, olyan vagyok, gondoltam, hisz, valljuk be, és ekkor kimondtam végre magamban, amit gondoltam, amit az első perctől gyanítottam, *tudtam*, hogy autós ismerősöm, Ernő *szándékosan* intézte úgy, hogy Saskia legyen itt az egyedüli nő, dehogy hozta volna ő ide a feleségét, ezt előre megbeszélték! csapdát állítottak! az egész társaság összeesküdött, jó hecc lesz, gondolták, ez most már biztos, az autós feleségének telefonja is olyan pontosan érkezett, mintha megbeszélték volna, szinte percre akkor, amikor mi beléptünk a legényekkel teli legénylakásba, ilyen pontosság csak úgy lehetséges, ha előre összebeszéltek, és, lám, az a vivóbajnoknő is késik, nem jön, miket képzelhettek ezek, egy ismert *színésznő!* miket képzelhetnek ezek egy *színésznőről*, engem meg csak elintéznek vala-

hogy, gondolták, egy *színészt!* És közben valami szadista izgalom is megjelent bennem, és ez volt a legtűrhetetlenebb, ezt kikerem magamnak, Saskia itt táncolt, egy lépésre tőlem, a szoknyája szele is elérte az arcomat, most már csak azzal a részeggel táncolt folyton, és nekem akaratlanul is arra kellett gondolnom, hogy ha Saskia most *meztelen lenne!* ruhátlan! itt, a felöltözött fiúk közt! ettől a képzelgéstől, amelyet nem hívtam, de amely ellenállhatatlanul megjelent, hogy ettől a kamaszos látomástól így váratlanul *felizgultam*, még hülyébb és még mogorvább és haragosabb lettem, de ez nem segített, képzeletem újra meg újra ugyanazt a filmet játszatta le velem, a *felizgult* képzeletem, Saskia meztelen testét láttam a felöltözött fiatal emberek csoportjában táncolni, nem tudtam megszabadulni ettől a képtől, mintha kívántam volna, hogy megtörténjen! Az jutott eszembe, hogy ha meztelen lenne, a táncpartner ruhája most a mellbimbóját igazná. Ilyesmik jutottak eszembe. És akkor láttam, hogy a vízipólócsapat egyik tagja, nagy termetű és a többinél kissé idősebb férfiú, nem olyan gyerek már, mint a többi, lehetett már harmincon is felül, láttam, hogy ez a férfi megindul a táncoló pár felé, lesz, ami lesz, nyilván, hogy lekérje Saskiát, talán hogy figyelmeztesse a berúgott fiút, hogy nem ebben egyeztek meg, egyikük se sajátíthatja ki a *színésznőt*. Saskia partnere ekkor éppen ismét eloltotta a lámpát. No, ekkor én, végre, még mielőtt Saskia vagy a közeledő férfi odaért volna, fejem fölé nyúlva felkattintottam a rózsaszín lámpát, amely nekem is engedelmesen világosságot teremtett, és ugyanakkor felemelkedtem a pamlagról, de így állva is „lentről”, az én magasságomból felkopogtam a pólózó fölélem tornyosuló hatalmas vállára: – Szabad? – El voltam készülve rá, hogy a jókora legény nem adja majd Saskiát, pofonra vagy ökölcsapásra is felkészültem, hisz a fiú nagyon részeg volt, és nem bíztam bennük, az egész társaságban nem bíztam, gyáván dobogó szívvel mégis megkopogtattam a kemény vállat: – Szabad? – A részeg fiú pedig rám nézett, elég hosszán, amíg tisztába jött a helyzettel, legalább nagyjából, amíg megismert, hogy ki is vagyok, hogy kerülök én ide, aztán elengedte Saskia derekát, meghajolt kissé Saskia felé, felém is biccentett, elegánsan, azon a keresztény-úrifiú módon, amely mindöjükre jellemző volt: – Köszönöm – mondta, és vigyázva, hogy egyensúlyát el ne veszítse, oldalt lépve udvariasan átengedte nejemet, mint egy jogászbálon, ott se csinálhatta volna előírásosabban. Körülöttünk felszabadultán ismét felerősödött a nevetgélés, a beszélgetések újra fennhangon szóltak. Mindenki mintha fellelegzett volna, mindenki mintha megkönnyebbült volna. – Viselkedj rendesen – sügtam Saskiának vigyorgó mosoly mögül bántón. – Én? – kérdezte Saskia jókedvűen, bár talán kissé zavartan –, hát mit képzelsz? Ez a spicces kisfiú? Ugyan mit képzelsz, te csacsi? Nagyon udvarias volt, és nagyon kedvesen udvarolt. Csak nem vagy féltékeny? Ne nevettesd ki magad, te csacsi, hisz itt nekem egyetlen fiú tetszene, ha tetszene, a házigazdánk, hát nem ismerted meg? Ó a zsánerem, már a színészbálon is mutattam neked, hát nem ismerted meg? Azt hittem, tudod, hogy ő az. – A házigazdánk? Nem emlékeztem rá, hogy Saskia a házigazdánkkal is táncolt volna. Nem is tudtam hamarjában, melyik az. Talán ő volt az, aki megindult, hogy lekérje Saskiát, az, akit épp hogy megelőztem a lekéréssel. Valahogy minden kijózanodott, a hangok, a fiúk, elsősorban én. Lehet, hogy be vagyok rúgva?, gondoltam hirtelen józanul, egyszerűen nem tudtam, mennyit is ittam az est folyamán. És ekkor aztán egyszerre mégiscsak beállított a vívó-világabajnoknő is, sokat vihogó, kedves csitri, kerek képe feltűnt a hajnalba nyíló ajtóban, egyszerre minden megélnékvült, a vízipólócsapat üdvözlő rikoltásai és hangos röhögései üdvözölték a kislányt, mintha a most köréje gyűlő fiúk mind megkönnyebbültek volna, hogy nem nehezedik rájuk tovább a mi jelenlétünk, idegenségünk terhe,

hogy most már végre egymás közt lesznek, tovább már nem kell tekintettel lenniük ránk, idősebbekre és idegenekre, nem kell tisztelniük a két véletlenül közibük tévedtet, a savanyújósokát meg nejét, épp hogy bemutatkoztam a vívó-világbajnoknőnek, épp hogy egy pillanatig láttam kerek, nagyon fiatal képét a vízipólós vállak között, valóban kedves nevetését, csak épp hogy, mert éppen akkor, amikor a vívólány megérkezett, mi ketten már indulóban voltunk, az ajtóban találkoztunk, aztán egyszerre ott álltunk, kinn, a hűvös, hajnali utcán, Budán, a Pasaréten, Saskia meg én, a teniszező fiú ki tudja, mikor és hova tűnt, ott maradt a többi fiatal közt, felszabadultan ő is, a magafajta közt végre, zavaró, tisztelni való vének nélkül ő is, cipeltem az elég nehéz magnót, gyalogoltunk, csak egyikük, egy jámbor, jól nevelt ifjú tartott velünk, hatalmas lakli, de olyan szelíd, olyan illedelmes, hogy meglepődtem, teljesen józannak látszott, mintha egész éjszaka semmit se ivott volna, mintha csak én ittam volna eddig, mostanig, erőszakkal kivette kezemből a magnót, és ő cipelte, ő szerzett taxit is nekünk, az volt a tiszte, hogy még utolsó percig gondoskodjék rólunk, amikor mi már a kocsiban ültünk, még behajolt az ablakon, és sajnálkozva és bizalmasan mentegőtődve azt mondta: – Szegény Ernő, biztosan sajnálta, hogy nem maradhatott, de tudjátok ti is, hogy az asszonykájá micsoda egy hiszti, fantasztikus, hogy mit kell lenyelnie tőle szegénynek nap mint nap. – És integetett utánunk, a fák alatt állva integetett, amíg a taxi másik utcába nem kanyarodott. Mit kezdhettem most már ezzel az egész éjszakával, amit itt átéltem? Minden képzelődés volt csak? Lehet, hogy ezek a fiúk valójában mind ilyen jól neveltek voltak, csak én képzelődtem, valami mocskos és oktalan gyávaságban mindenfélét képzeltem, ami csak *bennem* történt meg? Nem tudtam, mi történt ezen az éjszakán, nem tudtam, hogy történt-e *valami*.

– Mondd, nem tőlem vagy te mindig ilyen rosszkedvű? – kérdezte a taxi sarkába süppedve Saskia.

(Folytatása következik.)

Lászlóffy Aladár

ÉJFÉL

Nagyon messze kutyák ugatnak,
 lehet a holdat nézik napnak.
 Vannak népek, hogy ez a század
 létükre még nem magyarázat;
 kikben csupán az ükők ükje
 érez még rá a jelenükre.
 Megállt bennük egy régi bajnál
 mint bizonyosság, minden hajnal.
 ...Éjfél van. Árnyak túl az árkon,
 csalános kronológiákon.
 Jól megzavart az idő: álnok

nap-hold-perc-év egymásutánok –
 s valami ingerli a fáradt
 falut, a régi omló várat.
 A metropolisoktól messze
 nem foszforlik a cél keresztje.
 Nagyon közel kutyák bomolnak,
 a napot nézik máris holdnak.

S. O. S. MANIKÚRSZALON

Egy nyelvbe öltöztünk tehát
 s mindenki mondja önmagát.
 Mindenki tudja, hiszi, vallja,
 hogy ő a románok magyarja,
 angolok szásza, szászok írje,
 van neki dolmene, menhírje,
 van dolmánya és koholmánya
 s a futóhomok ellen hány a
 piramisa, és kéjek kéje:
 anyafarkasból vereckéje.
 Őt soha más, csak Isten verte!
 Csak azóta költözött szerte.
 Hogy nevet nem, csak nyelvet váltott
 mint bolgárok vagy pomeránok
 s jövője egyetlen reménye
 féltve megőrzött ősi énje.
 Ahonnan mint bagoly kinézek:
 magamból élvezem a képet,
 úgyis mindenkit sosem látok.
 Ketten vagyunk: ÉN s a VILÁGOK. –
 Kik és miért rázzák a fát?
 Sikolyba öltözöm tehát
 vagy nászra hívogató jelbe.
 Odú vagyok. Sötét. No jer be.
 Kesztyű vagyok, fordíts ki engem
 s az erdőt belsejéből zengem.
 Dalolj te is, legfőbb e karddal
 vagy fejszével vezényelt kardal:
 farkas-csicsergés csalogány-
 ordító holdas éjszakán,
 a gyöngédség s a borzalom.
 E földnyi rokokó szalon.